

Kritika-Figyelő

A magyar katolicizmus „átvilágítása”

– Tomka Miklós Magyar Katolicizmus 1991 című könyvéről –

Igencsak aktuális könyv Tomka Miklósé: pontos térképet ad (vallásos és nem vallásos, katolikus és más vallású) olvasói kezébe, segíthet az előítéletek és féltelmek (például a keresztény mumustól, akarom mondani kurzustól) eloszlatásában, a katolikust identitásában erősítheti, de másokat is, hiszen kérdéseinek egy része mindazoknak szól, akik itt és most helyüket és szerepüket keresik.

A könyv első része szociológiai leírás, amely a legfrissebb, 1991-es adatokat is tartalmazza. Arra a kérdésre, hogy hányan is vannak (s a közeljövőben hányan lehetnek) a katolikusok, pontos (vagyis ez esetben többféle) választ ad a szociológus. Népségünk 66,2%-át keresztelték katolikusnak, ebben persze nem csak hívők vannak, hiszen a fővárosi katolikusnak keresztelt felnőtteknek 22%-a nem hisz Istenben, 29%-a pedig bizonytalan. Csak 24%-uk hiszi, hogy Jézus Krisztus isteni személy, vagyis a katolikusnak keresztelt többsége hitelvei alapján még csak nem is keresztény. A meg nem keresztelt részarányának csökkenése a katolikusoknak átlagosan évi 24 000 főt jelentett, de ez az arány 1985-től csökken. A magukat vallásosnak tartók részaránya 1978-tól ismét növekszik, (1991 májusában) már eléri a 70%-ot. A hetvenes évek óta folyamatosan nő körükben a fiatalok és az iskolázottak aránya. Ennyit a vallás meghirdetett elhalásáról. Természetesen az a tény, hogy valaki magát valamilyen értelemben vallásosnak mondja – figyelmeztet Tomka –, még sokfélet jelenthet: rokonszenvezést a vallással, társadalmi han-

gulat vagy politikai divat követését és egyebeket. Ehhez a többséghez képest a templomba járó katolikusok aránya kisebb: a betegeket és az akadályoztatottakat is figyelembe véve nem több 10–12%-nál, s a nagy ünnepeken sem éri el a 40%-ot. A katolikusok fele tehát csak a maga módján – egyházon kívül, megszokásból vagy erősen válogatva, mind az „üdvjavak”, mind a hittételek között – vallásos. Az aktivisták aránya csupán 2–3%. A valóban vallásosok nagy többsége átlagosan egyházas, vagyis elsősorban „fogyasztó” katolikus. Az iskolai katekézisben részt vevők aránya 1971-től 1987-ig 10-ről 3%-ra csökkent. Nem is csoda, hiszen – mint megtudjuk (és még több ilyen „csemegét” is szolgáltat a szerző) – 1982-ben a tanárok egyharmada tekintette ellenfélnek a vallást és az egyházat. A sok érdekes és elgondolkodtató adat közül még csak egyet emelek ki: a vallásosok arányát az egyes pártok választói között (1990-ben, a parlamenti választások idején): KDNP: 96, FKGP: 85, MDF: 71, SZDSZ: 65, FIDESZ: 54, MSZP: 49%. Az egyházuk tanítása szerint vallásosok arányában már nagyobbak az eltérések: KDNP: 61, FKGP: 33, MDF: 15, SZDSZ: 13, FIDESZ: 10, MSZP: 9%. A katolikusokat leginkább a KDNP, a hívő reformátusokat az FKGP, a kisebb egyházakba tartozókat az SZDSZ vonzotta. Még egy érdekesség: az MDF és az SZDSZ vallási és felekezeti összetétele között viszonylag kicsi az eltérés.

A kötet második része az elmúlt negyven év történeti áttekintését s a jelen szempontjából való értékelését fog-

lalja magában. A negyven évet *Tomka* a következő szakaszokra tagolja: a nyílt vallás- és egyházüldözés (1945–56 között), a társadalmi és vallási krízis (1956–68), a kiegyezési kísérletek (hetvenes évek) és a kommunizmus bomlása, valamint a társadalmi és vallási újjáéledés (nyolcvanas évek). Az első korszakban, mint írja, a katolikus egyház „ellenzékiességében kétségtelenül jel volt. Talán túlságosan is az. Talán nem érezte meg eléggé gyorsan, hogy a tagadással egy időben az élet lehetőségét is keresni kell. Itt vált veszélyessé a sündisznóállás, a tradicionalizmus, a világi híveknek az egyházon belüli csekély szerepe.” Ezek – ha jól értelmezem *Tomka* könyvének későbbi fejezeteit – időzített bombákká váltak, amelyek máig robbanognak. A második korszakban vallásellenes akcióit a politikai vezetés magával az egyházzal legitimizáltatta, miközben az éppen hogy tűrt egyházra a „társadalmi kérdésektől való eltávolodás, a hívő közösségbe, a liturgikus ünneplésbe való visszahúzó-dás: gettóstratégia jellemző”. Ennek következtében kialakul a „másik vágány”: a nem hivatalos keresztény gyakorlat, amelynek nagy részét (az egyháznak, ha lehet mondani, jobbik részét) a „hivatalos egyház” el kellett ítélnie. A harmadik korszakban, a kis lépések korában, az egyházi vezetés sok esetben már régen létező dolgokért küzdött, másfelől már létező lehetőségeket áldozott fel. Az állam a püspökökön keresztül szabályozta a „másik vágányt”. A meginduló marxista-keresztény dialógussal kapcsolatban *Tomka* megállapítja, hogy ez egyrészt a közvélemény háta mögött zajlott, másrészt nem annyira a szakemberek, mint a hivatalos ideológusok érintkezése volt. Az egyház képe ekkor: szigetvilág, mely egyfelől szétterjedezettség, másfelől egymással laza kapcsolatban levő értékes kísérletek halmaza. A negyedik korszakban *Tomka* szerint „a kereszténység és a kiskö-

zösségekben megvalósuló egyház társadalmi avantgárd lett”, a másként gondolkodás és a pluralizálódás fontos intézménye. Kutatásaim alapján úgy vélem, ez a négy korszak máig él egymás mellett magatartásokban, gesztusokban, nemegyszer egy emberben párhuzamosan vagy évgűrűszerűen.

A könyv harmadik részében *jövőkép* felvázolása, terápiajavaslat következik. *Tomka* úgy látja, a magyar katolikus egyház mára – miközben megváltoztak feladatai – leromlott, szétesett, *működésképtelenné* vált. A partizánélethez szokottak nagy része sosem lesz már alkalmas reguláris bevetésre. A másik, az ennél még nagyobb veszélyt a *tradicionalizmusban* látja *Tomka*: „a vasfüggöny távol tartotta tőlünk a zsinati megújulást”. Nyomasztóan klerikalísnek látja az egyházat, túlhúzott rugóknak tényezői nagy részét. Szerinte a megoldás: a) sokféleség és demokrácia az egyházban, b) az egység létrehozása, c) önmagunk meghatározása. Szerinte *zsinatra* van szükség, amely elsősorban a tanulás, a közösségteremtés és az egyház újjáéledésének folyamata. Külön fejezet foglalkozik az *ifjúságért* érzett felelősséggel és a keresztény neveléssel. Elutasítva mind az ember istenítését, mind az önző élvezetet, fontosnak tartja, hogy az egyház tanuljon a világtól, például a felebaráti szeretet az új kor toleranciafogalmával gazdagodhat. Áhított valláspedagógiája szabadságra, a másként gondolkodók őszinte elfogadására és magabiztos kereszténységre nevelne. Az egyház *társadalmi küldetésével* foglalkozva a világtól menekülést és a nem alkalmazkodást egyaránt elutasítva a jelenlétet és tanúságtételt, valamint a közéletben és a politikában való részvételt szorgalmazza. Az a tény, hogy az egyháznak nincs saját társadalmi modellje (amiből szerinte az is következik, hogy nincs sem keresztény, sem keresztényebb párt), nem jelenti azt, hogy ne

lehetne az egyház – egyetemessége miatt – a legszorosabb összekötő kapocs, vagyis hogy ne lehetne nagyon fontos politikai tényező. Ez a szerep azonban az egyház számára szinte eljátszhatatlan, magyarázza *Tomka*, mivel eredendően nem rendelkezik politikai szerepet hordozó struktúrákkal és szakemberekkel. A könyv egyik legérdekesebb fejezete a *keresztény értelmiségről* szól, üzenete azonban minden *értelmiséginek*. A keresztény értelmiség előtt szereinte tíz akadály áll: 1. a keresztény életpályára felkészítő ki-, tovább- és átképzés hiánya, 2. egzisztenciateremtés, 3. munkaeszközök és segéderők hiánya, 4. a társadalmi megnyilvánulás nehézsége, 5. a még ma is sok helyütt tapasztalható hátrányos megkülönböztetés, 6. támogató, elismerő, kritizáló közönség hiánya, 7. a magyar kereszténység fáradt cammogása, 8. ellentétes elképzelések és érdekek közti tojástánc, 9. a pályatársak lemaradása és rezignációja, 10. az „egyháziak” és a világiak közötti feszültség. A pártosságot halálos méregnek tartja, a kettős kötet pedig életfogytiglanra ítéltetésnek és életfogytiglanig tartó próbatételnek.

A múlthoz ragaszkodásba együnkünk sem hal bele, állapítja meg végezetül *Tomka*, majd hozzáteszi *Márk* evangéliumából (3,24) idézve: „ha ellenben valamely ország meghasonlik magával, az az ország nem állhat tovább fenn”, majd így folytatja: „a valahai általános vallási kultúrának vége. Talán vissza sem lehet állítani. Bizonyos, hogy

a kereszténységgel ellentétes lenne bárkire olyant erőltetni, amiben nem tud hinni. Az elkötelezett hívek ma csupán egy kisebbséget képviselnek. A kisebbség nem elszigetelt. A társadalom több mint fele rokonszenvezik vele, figyel rá, várja szolgálatát. Tehát nem ok a félelemre, a gettóba, a saját zárt világba vonulásra. (...) meg kell tanulni a másik nyelvét, meg kell ismerni örömeit és gondjait, el kell fogadni értékeit. (...) Miközben az egyház lassacskán elindítja legalább legfontosabb intézményeit, rá kell ébrednie, hogy nem önmagáért van.” Úgy érzem, ettől a katolikusságtól senkinek sem kell félnie, el lehet fogadni útitársul, hiszen ez a fajta szemlélet minden jóakarató embert elfogad útitársul. *Tomka* tényei tények, ha olykor meghökkentőek is, a történeti elemzés elfogadható, vitatható, kiegészíthető, kérdés viszont – talán ez izgathatja leginkább az olvasót –, hogy *Tomka* utópiájában ki hisz még rajta kívül. Mennyiben osztozik ebben a tekintetben a mai magyar – *Esterházyt* idézve „kis magyar” – katolikusság? Annyi valószínűleg kijelenthető: ilyen is van, ilyenek is vannak. Talán elsősorban a „másik vágyánon”, a szigetek egyikén-másikán. Felteszem, nélkülük *Tomka Miklós* sem írhatta volna („ők fogják ceruzámat”) le mindezt. És talán megfordulnak már – reménykedjünk – szép számmal e könyv kiadójának, az *Országos Lelkipásztori Intézet Katolikus Társadalomtudományi Akadémiájának* „keresztény kurzusain” is.

Kamarás István